

Николай Стоенчев, Елизабета Вачкова, Катинка Михова-Кечева,
Емил Кичуков, Надя Делчева, Светлана Станева,
Евелина Георгиева, Ивайло Иванов, Милена Асенова

РЪКОВОДСТВО

за разработване, представяне и рецензиране
на дипломна работа за студентите
от факултет „Стопанско управление”
в Лесотехническия университет

София
2014

© доц. д-р Николай Стоенчев, ©проф. дин Елизабета Вачкова,
© доц. д-р Катинка Михова-Кечева, © доц. д-р Емил Кичуков,
© доц. д-р Надя Делчева, © гл. ас. д-р Светлана Станева,
© ст. пр. Евелина Георгиева, © гл. ас. Ивайло Иванов,
© инж. Милена Асенова

Рецензенти:
проф. д-р Иванка Бонева
доц. д-р Цанко Българенски

Предпечатна подготовка: инж. Магделина Божанкова

ISBN

София, 2014 г.

Съдържание

Съдържание	3
Въведение (Н. Стоенчев, Е. Вачкова)	4
Раздел първи. Административни процедури за допускане до дипломна защита (М. Асенова)	6
Раздел втори. Обем и структура на дипломната работа и основни етапи от нейното разработване (Н. Стоенчев)	8
Раздел трети. Литературен преглед и цитиране на източници на информация (К. Михова-Кечева)	12
Раздел четвърти. Специфични изисквания към дипломните работи на теми от алтернативния туризъм (Св. Станева)	20
Раздел пети. Специфични изисквания към дипломните работи на теми от управлението на предприятия от горското стопанство и горската промишленост (Е. Кичуков)	25
Раздел шести. Изисквания при оформлението на таблици, фигури и формули (И. Иванов)	29
Раздел седми. Език, стил и правопис на дипломната работа (Е. Георгиева)	36
Раздел осми. Основни изисквания към презентацията на дипломната работа при защита (Е. Вачкова)	39
Раздел девети. Организация на защитата (Н. Стоенчев)	42
Раздел десети. Структура на рецензията и оценяване (Е. Вачкова, Н. Делчева)	43
Използвана литература	48
Приложение 1. Образец на титулна страница	50
Приложение 2. Заявление за допускане до дипломна защита	51
Приложение 3. Примерен модел за структура на рецензията	52

Въведение

Като завършващ етап от своето обучение студентите от специалностите „Стопанско управление“ и „Алтернативен туризъм“, образователно-квалификационна степен (ОКС) „бакалавър“ и ОКС „магистър“ разработват дипломни работи. Разработването, оформянето и представянето им са доказателство за нивото на общата и професионалната подготовка на обучаемия.

Съгласно Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР) и в съответствие с Националната квалификационна рамка (НКР), приета през 2012 г., дипломната работа за ОКС трябва да демонстрира следните резултати от обучението:

- придобити задълбочени знания в определена сфера, които включват критично разбиране на теории и принципи;
- напреднали умения, които показват овладяване и новаторство, необходими за решаване на сложни и непредвидими проблеми в специализирана сфера на работа или обучение;
- формирана компетентност за управление на сложни професионални дейности или проекти, поемане на отговорност за вземане на решение в непредвидим работен или учебен контекст или за управление на професионалното развитие на лица и групи.

Чрез своята дипломна работа завършващият студент демонстрира умения за:

- избор на значима тема;
- дефиниране на проблеми и задачи;
- избор на обект на изследването;
- работа с литературни източници;
- реферирание на съвременни публикации по изследвания проблем;
- изграждане на адекватна структура на разработката;
- избор на подходящи принципи, методи и техники на изследване и правилното им прилагане;
- събиране и обработване на емпирични данни;
- анализиране на процеси и явления;
- обобщаване на резултати;
- формулиране на изводи, заключения и препоръки, адресирани към конкретен ползвател;
- добро техническо оформление на разработката;
- използване на правилен български език, на професионална терминология и на научен стил на изложението;
- убедително публично представяне на резултатите от работата.

Знанията и уменията, придобити по време на подготовката и защитата на дипломната работа са изключително важни за компетентността на израстване на обучаемия.

Настоящото ръководство е предназначено за студенти по специалностите „Стопанско управление“ и „Алтернативен туризъм“ в Лесотехническият университет – София, ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“.

Целта, която си поставят авторите, е да се предостави необходимата информация на студентите, на които предстои разработване на дипломна работа, на научните им ръководители и рецензентите, за да могат да изпълнят пълноценно и в определените срокове своите отговорности за постигане на желаните ползвателски ефекти, съобразно изискванията на Националната квалификационна рамка и Системата за оценяване и поддържане на качеството на обучението и на академичния състав в Лесотехническият университет.

Използваният подход към съставянето на ръководството включва както специфични изисквания, отразяващи съдържанието на обучението по изучаваните дисциплини във факултет „Стопанско управление“, така и общометодологически постановки, които го правят приложимо и за други сродни специалности. Необходимостта от неговото издаване е породена от потребността да се обърне внимание на някои новости и особености, свързани с административните процедури, разработването и представянето на дипломните работи съобразно специфичните особености на двете специалности.

Постигането на желаната краткост на изложението и удобство на използването ограничават изчерпателността на текстовете¹.

Авторският колектив изразява готовност за обсъждане на всички предложения за подобряване на ръководството.

¹ По тези въпроси има и други публикации в Лесотехническият университет: Тасев, Г., Брезин, В., Иванова, Д. (2009) *Как се разработва дипломна работа. Методични указания за разработване на дипломен проект (работа) за образователно-квалификационна степен „бакалавър“ и „магистър“*. София: Изд. къща при ЛТУ.

Раздел първи

Административни процедури за допускане до дипломна защита

За допускане до дипломни защиты студентите трябва да са семестриално завършили:

- За ОКС „бакалавър” – да имат заверени осем семестъра, всички учебни практики и летен стаж по учебен план и да са положили успешно всички изпити от курса на следването.

- За ОКС „магистър” – да има заверени три семестъра.

При завърката на последния учебен семестър на четвърти курс студентите представят в деканата на ФСУ *Заявление за допускане до дипломна защита* по установен образец (виж Приложение 2).

При подаването на заявление за допускане до дипломна защита в него трябва задължително да се впише темата на дипломната работа и научния ръководител.

При подаване на заявленията за допускане до дипломна защита студентът трябва да свери оценките от курса на следване от направена предварително извадка от главната книга с оценките от студентската си книжка. Извадката се получава в деканата.

Подават се: обходен лист (по образец издаден от деканата) заверен от съответните отдели и 3 бр. снимки в стандартен формат за лични документи.

Дипломантът предава готовата си дипломна работа с подпис и становище на научния ръководител според сроковете, утвърдени от декана на факултет „Стопанско управление” (до три седмици преди дипломната защита).

Рецензенти за готовите дипломни работи се определят от катедрите, към които принадлежат съответните научни ръководители на дипломантите.

Дипломантите получават подписани рецензии според сроковете, утвърдени от декана на факултет „Стопанско управление” (до една седмица преди дипломната защита).

В началото на всяка учебна година деканът на ФСУ определя график за провеждане на дипломни защиты с фиксирани срокове за подаване на *заявления, готови дипломни работи и рецензии*. Този график се оповестява на информационните табла пред деканата и катедрите от факултета.

Защити във ФСУ се провеждат на две сесии – редовна и поправителна.

За ОКС „бакалавър”

- редовна сесия – през месец юни;
- поправителна сесия – през месец януари.

За ОКС „магистър”

- редовна сесия – през месец януари;
- поправителна сесия – през месец юни.

Раздел втори

Обем и структура на дипломната работа и основни етапи от нейното разработване

Препоръчителният обем на дипломната работа е между 40 и 70 0, съдържащи по 1800 символа. Възможни са изключения, когато мащабността на проблема налага да се излезе извън тези граници, но да се пише кратко и съдържателно е изкуство, към усвояването на което дипломантът трябва да се стреми. Когато е необходимо да се покажат оригинални документи, извадки от нормативна база, анкетни карти и инструкции към тях или голямо количество числови данни, представени в таблици, най-добрият начин това да стане е чрез приложението след основния текст, които не участват при формирането на посочения по-горе обем.

Обичайно структурата¹ на дипломната работа включва:

- **титулна страница** (Приложение 1), **съдържание**;
- **увод** – актуалност на разглеждания проблем, обект, предмет, цел, задачи на изследването, изброяване на използваните методи;
- **теоретична глава** – същност на проблема, основни категории, свързани с неговото представяне, нормативна база, обзор на постигнатото при неговото решаване от други автори (литературен преглед); формулиране на работна теза;
- **аналитична глава** – основни характеристики на изучавания обект, обосновка и кратко представяне на възможностите на избрания изследователски метод или група от методи, представяне на резултатите от обработката на числова информация под формата на таблици и графики, класификации, сравнения, възможности за трансфер на добри практики от страната и чужбина, SWOT анализ и други;
- **глава с насоките за решаване на проблема** – обосновани прогнози, набелязани стратегически цели и начини за тяхното постигане, предлагани мерки и очакваната полза от тях, избор на индикатори за оценка на очаквания ефект от реализацията на мерките, възможни негативи в развитието на изучаваното явление и виждане на дипломанта относно начините за тяхното минимизиране, съвременни подходи, приложени в изследването, които могат да се използват и в други области и т.н. След всеки раздел от отделните глави на дипломната работа е препоръчително да има изводи, от които да става ясно личното становище на дипломанта, което не е задължително да

¹ Представената структура е примерна и подлежи на творческа адаптация съобразно спецификата на анализирания проблем.

е оригинално. То може да изразява подкрепа на някое от цитираните становища на други автори.

- **заклучение** – включва най-важните теоретични изводи, практически резултати и очаквани полезни ефекти от решаването на проблема. Изводите в заключението е препоръчително да имат обобщаващ характер и да не представляват дословно повторение на изводите към отделните раздели;

- **използвана литература** – списък с използваните източници на информация, съобразен с приетите стандарти;

- **списък на съкращенията, използвани в текста;**

- **списък на приложенията** (ако има такива).

Дипломната работа е завършващ етап от обучението. Тя оставя трайни следи в съзнанието на дипломанта и съществено допринася за формирането на чувство за удовлетвореност от положените усилия. За да се постигне желаните положителен ефект е необходим упорит и целенасочен труд, включващ следните основни етапи:

1. Определяне на тема и на научен ръководител. При определянето на темата и на научния ръководител са възможни и се прилагат два подхода:

- когато студентът е наясно със своите интереси и предпочитания по отношение на обекта и предмета на изследване, има достъп до подходяща информация от стопанската практика и се обръща с молба за научно ръководство към съответния хабилитиран преподавател или доктор съобразно неговата компетентност;

- хабилитираните преподаватели и доктори от факултета, които могат да бъдат научни ръководители на дипломанти и желаят да бъдат такива, съставят списък с примерни теми. Темите се обсъждат и обобщават по катедри и се представят в деканата на ФСУ, където студентите могат да се запознаят с тях и да изберат съобразно своите предпочитания.

И при двата подхода се цели да се постигне максимално съвпадение между лични нагласи, компетентност и възможности, което е предпоставка за постигане на високи резултати.

2. Разработване на план за дипломната работа – желателно е планът да бъде разработен от научния ръководител, който използва своя опит, понякога предоставя част от необходимата литература или дава указания къде и как тя може да бъде намерена. Това е примерен план, който може да претърпи промени в хода на работата. Възможно е първият вариант на плана да бъде разработен и от дипломанта след като се е запознал от архивите със структурата на вече защитени дипломни работи от предходни години.

3. Проучване на литературни източници – изготвянето на библиография и запознаването с основните литературни източници по изследвания проблем е ключов момент, защото дава възможности за: обогатяване на знанията, проява на умения за отделяне на важното, творчески обобщения, критични сравнения и др. На този етап дипломантът проявява своите възможности за творческа изява. По това се различава изследователският подход от механичното прилагане на методи, препоръчани от научния ръководител. Заслужава да се обърне особено внимание на необходимостта да се преодолее изкушението от директно копиране на текстове от електронни източници (плагиатство). Използването на тази неприемлива практика може да доведе до недопускането на разработката до защита. В състава на Държавната изпитна комисия се включват утвърдени професионалисти с богат опит в съответната научна област, за които не представлява проблем да установят некоректното използване на чужди текстове. За тях най-впечатляващо е аргументираното лично становище на дипломанта. Литературни източници могат да се проучват и по електронен път от пълнотекстови бази от данни. Това най-често са статии и доклади. Те се отличават с актуалност, но обичайно имат фрагментарен характер и не могат да заменят изчерпателните монографични изследвания, учебници и обзори, които се публикуват на хартиен носител и могат да бъдат намерени в специализираните библиотеки.

4. Набавяне на необходимите емпирични данни – набавянето на първични данни от собствено анкетно проучване или на информация от официални публикации дава възможност за извършване на количествен анализ, в резултат от който да се формулират обективни и обосновани изводи. Най-точна информация за процесите, протичащи в икономиката и в социалната сфера може да се набави от сайта на Националния статистически институт (НСИ): www.nsi.bg, от статистически публикации на хартиен или на електронен носител, с каквито разполага всяка университетска библиотека. Непубликувани данни могат да бъдат получени от НСИ по индивидуална заявка срещу заплащане. Когато е необходимо да се набави информация по признаци, които нямат числово изражение и се отнасят за отделни единици на наблюдение, обичайно се използва анкетно проучване. За отделни предприятия Законът за статистиката не позволява НСИ да предоставя информация. В такива случаи подготовката на анкетната карта и на инструкцията към нея, проектирането на групировъчните таблици, подборът на анкетираните лица, времето и мястото за осъществява-

не на анкетата съобразно установените правила предопределят познавателната сила на събраните данни¹.

5. Подбор и прилагане на методи за обработка и тълкуване на информацията – подборът на методи се извършва съобразно целите на изследването, наличната информационна база и възможностите за достъп до компютърен софтуер за реализация на изчислителните процедури. Методите могат да бъдат: исторически, логически, математически, статистически и др. В научната литература съществува огромно разнообразие от методи и по отношение на избора помощта на научния ръководител би била твърде полезна.

6. Разработване на прогнози, формулиране на изводи и препоръки относно начините за решаване на изучавания проблем – разработването на бизнес-планове, прогнози, методики за прилагане на съвременни управленски концепции, формулирането на стратегически цели и на начини за тяхното постигане, адаптирането на стандартен софтуер за решаване на специфични задачи, изясняването на потребностите на стопанската практика от обучение и др. – това могат да бъдат крайните полезни резултати от всяка дипломна работа. Без тях и най-добрият анализ би бил самоцелен.

7. Чернови вариант на дипломната работа се предава на научния ръководител най-малко един месец преди датата, определена за защита.

8. Предпечатна обработка на текста, техническо оформяне и представяне в рамките на определения срок – на оформянето на резултатите от изследването, на което е посветена съответната дипломна работа, в настоящото ръководство са отделени специални раздели. И най-ценният научен продукт, когато не е представен в разбираем, атрактивен и прецизен вид, би могъл да остане неоценен по достойнство.

9. Определяне на рецензент – към определянето на рецензент се пристъпва след като дипломната работа бъде завършена, разпечатана, подвързана и подписана от научния ръководител – потвърждение, че се допуска до защита. Водеща фигура при избора на рецензент е научният ръководител, който представя въпроса за обсъждане в съответната катедра, където се взема решение според сферата на компетентност и заетостта на преподавателите.

¹ По-подробно виж: Стоенчев, Н. (2013) Статистика, София: Изд. къща при ЛТУ, стр. 22, 36 – 48, 136 – 140.

Раздел трети

Литературен преглед и цитиране на източници на информация

Една от основните задачи на дипломантите и съществена част от дипломната работа е т.нар. *литературен преглед/състояние на въпроса*. Тази част от дипломната работа има и значима тежест при крайното оценяване. Тя се разполага в съдържанието непосредствено след въведението.

Литературният преглед е част от статия, монография, дисертация или дипломна работа, в която целта е да се направят обобщения на резултати в съществуващи актуални публикации от съответната професионална област и/или критичен анализ на публикувани изследвания върху даден въпрос. Литературният преглед показва мястото на авторското проучване сред разработки в съответната област.

(*Glossary of Research Terms* http://bcs.bedfordsmartins.com/resdoc5e/RES5e_Gloss_s1-0001.html)

Озаглавяването на тази част от дипломната работа може да бъде различно: Литературен преглед, Състояние на въпроса, Анализ (Проучване) на състоянието на въпроса, Литературен обзор и др. В англоезичната литература обикновено се използва *Literature review*. Използването на термина *литературен* не означава позоваване само на печатни източници, т.е. този раздел включва както преглед на книги, статии, научни и статистически доклади и др., така и на електронни материали и източници.

Обемът на литературния преглед зависи от целите и обема на разработката. За дипломни работи препоръчителният обем е 15 – 20 % от обема на цялата дипломна работа (например при дипломна работа с обем от 50 страници това са 7 – 10 страници). Дипломните работи в областта на икономиката и управлението и особено тези за *ОКС „бакалавър“* много често се базират изцяло на *вторично проучване* и е още по-необходимо адекватното цитиране.

Първично проучване: базира се на събирането на оригинални данни, получени чрез собствено проучване и изследване, наричани първични. В различните научни области тези данни се събират по различни методики. Предимствата на първичното проучване са: оригиналност, възможност за ново научно познание.

Вторично проучване: базира се на вече съществуващи данни и информация: от научни разработки, анализи и статистики, програми и проекти, нормативна документация, илюстративен материал. Приносът на една публикация (включително дипломна работа), която прави

вторично проучване, е, че го подчинява на определена тема/цел, съпоставя и анализира по оригинален начин и т.н.

Вторичното проучване е много подходящо за дипломна работа в управленските и икономическите области.

Литературният преглед трябва да има **вътрешна структура** с отчетливо открити етапи и части, в които да намерят място следните елементи:

- категории, които присъстват във формулировката на темата;
- въпроси, засягащи формулираната теза – решени или не, в каква степен, при какви условия, къде и как и т.н.;
- цели и задачи в национален, европейски, световен мащаб, като събраната информация да бъде използвана за сравнителен анализ по изследваната тема;
- достижения на фирми, различни от проучваните в дипломната работа, с цел сравнителни анализи;
- други (задължително е обсъждане с научния ръководител).

Позоваването на чужди публикации и източници трябва да бъде посочено във всеки писмен материал. Това се нарича *цитиране (citing, citation)* или препратки (*reference*) и регламентите за него са насочени към **защита на авторското право срещу плагиатството.**

Авторското право по света се защитава със закони. В България това е *Законът за авторското право и сродните му права* (1993 и изм.). Там се третират въпросите на използване на **обектите на авторското право:**

- произведения на литературата;
- изкуството;
- науката;
- проекти;
- карти, схеми, планове и др.

Като **плагиатство** се определя:

- незаконно, неупълномощено присвояване,
- действие на вземане,
- близко имитиране на идеи, мисли, формулировки, публикации на други автори без позоваване и представянето им като свои оригинални творби (APA, CMS, MLA, Oxford English Dictionary).

В университетите по света въпросът за точното и коректно посочване на източниците на информация в студентските разработки и дипломни работи се поставя с изключителна острота. В университетските правилници и етични кодекси присъстват стриктни пояснения **какво се разбира под плагиатство, как да се избегне и какви са наказанията** при удостоверяването му. Навреме дадени и точни ука-

зания за цитиране са един от начините за преодоляване на плагиатството. И ако на университетско ниво наказанията варират от непризнаване на материала до изключване от университета, то в живота може да се стигне до съд с административно-наказателни решения, отнемане на права и др. Така например през 2011 и 2012 г. се стигна до оставки на президенти на европейски държави поради обвинения в плагиатство в далечни преди политическата им кариера години.

Източниците, които подлежат на цитиране, са 4 групи:

- **печатни издания** – книги, учебници, списания, вестници, писма, дневници и др.;

- **електронни източници** – интернет страници, електронни публикации, електронни списания, съобщения по електронна поща, софтуер, база данни;

- **изображения** – произведения на изкуството, илюстрации, анимация, таблици, графики, чертежи, проекти, схеми;

- **записани или устни материали**: лекционни курсове, филми, видео, TV или радио предавания, речи, обсъждания, интервюта.

Въпросът за **коректно цитиране** се отнася за двата аспекта:

1. цитиране в текста;

2. посочване на литература (в края на текста).

Коректното цитиране означава:

- Всички източници, посочени, използвани, анализирани в текста, **трябва да са част от списъка** Използвана литература, Източници или др., разположен в края на материала/дипломната работа.

- Всички заглавия и източници в Използвана литература, Източници или др., **трябва да бъдат посочени и в текста** на съответното място по съответен начин.

Начини на цитиране. Възприети са и са утвърдени много начини на цитиране в световната научна и друг род литература. Те се наричат **стилове (школи)** на цитиране (*citation styles*): *Harvard style* (най-използваният в областите на социалните науки и образованието), *MLA style*, *Turabian style*, *APA referencing*, *Chicago style* (използва *footnotes*), стилове на научни дружества, специални стилове за правителствени и правни документи, карти и картографски материали, музика.

В България в последните десетилетия се използват *различни стилове на цитиране*. Издателства, конференции, университети с указанията си за дипломни работи и курсови задачи и много други имат собствени изисквания, като се позовават на определен световен стил или посочват свой адаптиран вариант. *Официален правописен речник на българския език* от 2012 г., публикация на колектив от БАН, в раздел „Оформяне на библиографско цитиране” се позовава на

БДС ISO 690:2011¹. Подробно описаният начин на цитиране в този речник заслужава внимание и е възможен избор на стил, въпреки че е записано „*Този международен стандарт не налага определен стил на цитиране.*”

В някои публикации напоследък се забелязва и информация (обикновено на втора титулна страница) как да се цитира съответната публикация (*To be cited:*). Други дори посочват няколко начина на цитиране, за да улеснят ползвателя публикацията в зависимост от избора от него стил на цитиране.

Цитирането в текста се отнася до:

– *точно включване* на част от чужд труд (практиката изисква поставянето в кавички),

– *представянето (перифразирането)* на информация от чужд труд, произведение и т.н.

И в двата случая **източникът трябва да бъде посочен**, като най-често се използват следните формати:

• **номер в средни скоби**, напр. [5] – поставя се след съответния пасаж в текста, а номерът препраща към списъка с източници в края на материала. Този начин на посочване на източника дава най-малко (или почти никаква) информация в хода на четенето и отнема повече време за ориентиране на кого се позовава авторът на материала. Използва се все по-рядко.

Пример:

(*В текста*) Зелената икономика по своята същност е икономика на отговорността на човечеството за природната и околната среда [5].

В Използвана литература

5. Jacobs, M. (1991) *The Green Economy*, London: Pluto Press.

• **цитиране под линия** – съответният пасаж в текста е обозначен с малък индекс, който препраща в долната част на страницата под линия, където като *Footnote* е посочено пълното заглавие на източника. Този начин на цитиране се използва от различни професионални общности в България и по света (напр. икономическата литература в България или публикации в компютърните науки, които се позовават изцяло на интернет страници);

¹Официален правописен речник на българския език (2012) София: Просвета.

Пример:

(В *текста*) Зелената икономика по своята същност е икономика на отговорността на човечеството за природната и околната среда¹.

(под линия на същата страница)

¹Jacobs, M. (1991) *The Green Economy*, London: Pluto Press.

• в **обикновени скоби** след съответния пасаж в **текста** се посочват **авторът/авторите/издателят, годината и страницата**. Пълното название на източника е в списъка в края на материала. Това е най-използваният начин на цитиране в текста и има разновидности.

Примери:

(i) Зелената икономика според Michael Jacobs (1991: 86) по своята същност е икономика на отговорността на човечеството за природната и околната среда.

(ii) Зелената икономика по своята същност е икономика на отговорността на човечеството за природната и околната среда (Jacobs, 1991).

(iii) Зелената икономика по своята същност е икономика на отговорността на човечеството за природната и околната среда (Jacobs, 1991: 86) (86 е страницата, на която се намира цитираната информация, анализ, мнение).

В Използвана литература
Jacobs, M. (1991) *The Green Economy*. London: Pluto Press.

Посочването на източниците/използваната литература в края на писмения материал е списък:

- номериран или не;
- най-често подреден по азбучен ред. При цитирането на източници с различна азбука (в България), те се подреждат последователно на кирилица и на латиница;
- списъкът може да е подреден по реда на въвеждането на публикациите в текста, означени с индекси;

– при посочване на автор с две или повече публикации от една и съща година, се поставя индекс *a*, *b*, *c* след годината (Ангелов, 2005а, Ангелов 2005b);

– за електронните източници – след изписването на интернет-сайта в средни скоби се посочва дата на прочитане на материала [месец, година];

– описанието се прави на езика на произведението (оригиналната публикация или материал).

Именно използването на различни видове издания въвежда и по-общото озаглавяване на един такъв раздел в писмените материали като **Източници** (*Sources, References*), което измести десетилетия използваните **Литература, Библиография** (означаващи печатни издания). Все пак, сравнително често се употребява и **Използвана литература, Литературни източници**.

Препоръчителният брой източници за дипломна работа във ФСУ са:

– за ОКС „бакалавър” – 9 – 18 източника,

– за ОКС „магистър” – 12 – 24 източника.

Посочени интернет портали **НЕ** са използвани източници и не са допустими за изследователска и научна работа, вкл. за дипломна работа.

В табл. 3.1 е посочен формат на цитиране съгласно Харвардската система (*The Harvard System*). Положителните страни на този стил се изразяват в следното:

– годината на публикацията се разполага веднага след името/имената на авторите, което съответства на това в текста и бързо ориентира читателя;

– използва се *italic* за заглавието на книгата или названието на списанието, което също спомага за открояване;

– много използван стил в сферите на образованието, вкл. в университетското.

**Табл. 3.1. Видове публикации и начин на цитиране
в края на текста^{1,2,3}**

	Вид публикация	Пример
1.	Книга с един автор	Стоенчев, Н. (2013) <i>Статистика</i> , София: Изд. къща при ЛТУ.
2.	Книга с двама автори	Вачкова, Е., Качармазова, К. (2012) <i>Практикум по управление на човешките ресурси за студенти, обучаващи се в специалност „Туризъм“</i> , София: Авангард прима.
3.	Книга с трима и повече автори (При трима автори – записват се и тримата; При четири и повече автори – най-често името на първия автор и др.)	Тасев, Г., Брезин, В., Иванова, Д. (2009) <i>Как се разработва дипломна работа. Методични указания за разработване на дипломен проект (работа) за образователно-квалификационна степен „бакалавър“ и „магистър“</i> . София: Изд. къща при ЛТУ. Йовков, И. и др. (2010) <i>Устойчиво развитие на социално-икономически системи с публично-частен характер</i> , София: Авангард прима.
4.	Книги от един автор в една и съща година	Бонева, И. (2011а) <i>Основният социално-икономически избор: Пазар, държава, икономически растеж</i> , София: Авангард прима. Бонева, И. (2011b) <i>Публични финанси</i> , София: Авангард прима.
5.	Материал без автор	<i>Статистически годишник 2011 (2012)</i> София: НСИ.
6.	Правителствени/публични документи	Българска академия на науките, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (2012) <i>Официален правописен речник на българския език</i> , София: Просвета.
7.	<i>Ландшафтна архитектура: Наръчник по предприемачество. Как да стартираме бизнес?</i> (2010). Науч. ред. К. Михова, София: Интел Ентранс, 216 стр.	
8.	Библиография – част/раздел от книга с	Делчева, Н. (2010) „Култура и етика в ландшафтната архитектура“ В: К. Михова (науч. ред.) <i>Ландшафтна архитектура: Наръчник по предприемачество. Как да</i>

	издател(и)	<i>стартираме бизнес?</i> София: Интел Ентранс.
9.	Статия от списание	Палигоров, И. (2003) „Пазарът на дървесина в Република България 2000-2002 г.” <i>Управление и устойчиво развитие</i> , бр. 1-2, стр.14 – 17.
10.	Публикация от конференция	Todorov, V., Marinova, D. (2010) „Information Theory Perspective on Modeling Sustainability”, 43rd Hawaii International Conference on System Sciences, 2010, pp. 1 – 10, DOI Bookmark: http://doi.ieeeecomputersociety.org/10.1109/HICSS.2010.459..
11.	Статия/материал от вестник – с или без автор	„Ерик Асадуриан: Устойчивото развитие вече не е възможно, Специалистът по промяна на климата от института Worldwatch пред "Капитал", <i>Капитал</i> (23 август 2013), стр. ... http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2013/08/23/2127876_erik_asadurian_ustoichivoto_razvitie_veche_ne_e/
12.	Интернет източник	Бонева, И. (2011), <i>Инвеститорите панически бягат от страната с най-ниски данъци в ЕС</i> , ел. сп. <i>Аргументи</i> , БГ, (26 август, 2011) [Online] http://argumenti-bg.com/7606/investitorite-panicheski-byagat-otstranata-s-nay-niski-danatsi-v-es/ [юли, 2013].
13.	Таблица, графика, схема ³	В основата на таблицата или след наименованието на графика, схема – <u>автор, източник, година.</u>
14.	Проекти, снимки ³	Проект:...(<u>автор, колектив или проект, година</u>) Снимка: ..(<u>автор, издателство, публикация, сайт, др., година</u>)

¹*Referencing – The Harvard System* http://education.exeter.ac.uk/dll/studyskills/harvard_referencing.PDF

²Превод и примери на бълг. ез. – К. Михова

³Допълнения – К. Михова

При представяне на материали за издателство, списание, университет и др. самите институции имат **собствени изисквания** или **позоваване на световно признат стил** за цитиране. Авторите трябва да следят изискванията и да представят материалите си по съответния начин. Ако няма такива, могат да се позоват на известни и масово прилагани стилове. Това се отнася и за студентските разработки и дипломни работи.

Раздел четвърти

Специфични изисквания към дипломните работи на теми от алтернативния туризъм

При изготвянето на плана за разработване на дипломните работи в областта на алтернативния туризъм е добре да се поставят следните цели:

- изследване на предизвикателствата, пред които е изправен алтернативният туризъм и на тенденциите в неговото развитие;
- идентификация на добри практики в развитието на алтернативния туризъм в нашата страна и в страни от Европейския съюз;
- събиране на информация за добрите практики и иновативни методи, които се прилагат на европейско ниво в областта на алтернативния туризъм;
- оценка на това до каква степен идентифицираните добри практики са подходящи за прилагане;
- изготвяне на модел за развитието на алтернативния туризъм в конкретна община.

Като част от специфичните особености при разработването на дипломната работа дипломантите могат да използват част от познатите добри практики в туризма, като:

- създаване на иновативни продукти;
- въвеждане на алтернативни източници на енергия;
- инициране на програми за обучение в областта на селския туризъм;
- развитие на селска община като туристическа дестинация;
- създаване и реализиране на стратегия за развитие на алтернативен туризъм;
- развитие на риболовен и орнитоложки туризъм;
- развитие на гео- и екопаркове;
- развитие на мрежи в сферата на екотуризма и др.

На базата на анализиранияте добри практики може да се изготви алтернатива на съществуващ „Модел за развитие на алтернативния туризъм в общините”, в който да се предложат мерки за подобряване на туристическата инфраструктура, повишаване капацитета на човешките ресурси и подобряване предлагането на туристически продукти.

Изключително важно е да се познават и интерпретират следните характерните особености на алтернативния туризъм:

1. Устойчивост

Последователно и в детайли е добре да се анализират дейностите в зоната на посрещане, като да бъдат съобразени с пределния капацитет на природните ресурси, т.е. да се спазва принципа за колкото се може по-икономично използване на ресурсите.

2. Солидарност

Анализът в разработването на дипломната работа трябва да включва участието на местното население в различните фази на създаване на конкретен туристически продукт, уважението към човешката личност, културата и природата, както и по-равностойното разпределение на печалбите от туристическата дейност, които са основите на устойчивия туризъм.

Като акцент при разработването на дипломната работа е добре да се изследват детайлно основните характеристики на алтернативния туризъм:

- дребномащабен;
- голямо разнообразие от дейности на индивидуална или независима база;
- получаване на опит за местното наследство и запазване на традиционните ценности.

Анализирайки основните видове и форми на алтернативен туризъм, студентът е добре да се ориентира към един от видовете и да изследва основно проблематиката за:

- селски;
- екологичен;
- планински;
- приключенски (преходи с колело, на кон, със ски и снегоходки, спускане с лодки, гмуркане, спускане в неосветени пещери, преминаване на алпийски маршрути с водач);
- тематичен, напр. свързан с културно-историческото наследство, туризъм свързан с езотеричното, религията, виното, традиционната кухня, етнографията и традиционната музика и занаяти.

Познавайки основните етапи на стратегия за туристическа дестинация, студентът трябва да изследва:

- **потенциал на агротуристическата дестинация** – съживяване на селскостопанския сектор;
- **комбиниране на туристическото преживяване и местните интереси** – различни форми на агро-, селски, еко- и т.н. интереси;
- **културно и природно наследство** – разработване на маршрути за разходка, които съчетават красивата природа със селскостопански дейности като например брането на плодове. Организиране на събития, които се превръщат в традиция и впоследствие са включени в

туристическия календар на общината – Фестивалът на виното, Коледният пазар и др. Тези фестивали са отлично допълнение към агротуризма и опосредстват запълването на пазарната ниша за реализиране на местните продукти;

– **дейности по реставрация на исторически паметници**, което обогатява предлагания исторически продукт и привлича все повече любители на историческия туризъм;

– **дейности по „разкрояване“** – предприемат се редица дейности по подобряване на местната инфраструктура, оказваща пряко влияние върху потреблението на туристическите продукти;

– **промоция на дестинацията като място за организиране на срещи и конференции** – в последните години се засилват приходите от конгресен туризъм;

– **организиране на еднократни събития** като срещи между кметове, провеждането на обучения за усвояване на средства от Европейските фондове и др.

За разработване на туристическия продукт като основа е добре да се разработят следните атракции:

– **планински** – туристически преходи, велосипедизъм, конна езда, зимни дейности (планински преходи със ски), водни спортове (кану, рафтинг, плаване със сал), наблюдаване на птици (над 320 различни видове птици), наблюдаване на диви животни, разглеждане на пещери; за любителите на скалното катерене има маршрути от всякаква степен на трудност; организиране на летни лагери за деца и други младежки инициативи;

– **културни** – опит в занаятчийски дейности, разглеждане на средновековни селища.

По-конкретно при разработването на дипломната работа трябва да се поставят задачи за:

– популяризиране на партньорства като средство за постигане на конкурентоспособност и устойчиво развитие;

– създаване на контакти между собственици на малки туристически обекти, наети в сферата на туризма и институции от общините;

– изграждане на капацитет сред собственици на малки туристически обекти, наети в сферата на туризма за повишаване на качеството на предлаганите услуги чрез обучителни семинари и консултации;

– повишаване на практическите умения при предлагането на услуги в сферата на туризма;

– изграждане на устойчив туристически ресурс с цел превръщането на региона в туристическа дестинация.

Пример за възможност за разработване на модел за развитие на алтернативния туризъм

Моделът може да идентифицира основните стъпки за подобряване състоянието на туристическите обекти в общините, за повишаване потенциала на човешките ресурси, заети в планирането и управлението на туризма и подобряване предоставянето на алтернативни туристически услуги. Той може да бъде развит като практическо приложение в трета глава в дипломната работа по следните стъпки:

Стъпка 1: Изготвяне на детайлен анализ на текущото състояние на избраната община (туристическа дестинация).

Стъпка 2: Планиране, обсъждане и идентифициране на приоритетите в модела за развитие на алтернативния туризъм.

Стъпка 3: Идентифициране на потребностите от разработване на модела.

Стъпка 4: Провеждане на анкетно проучване на общината.

Стъпка 5: Изготвяне на примерна стратегия за подобряване и развитие на туризма (туристическата дестинация).

Предложените препоръки и заключения от дипломанта относно съществуваща стратегия в община е добре да обхванат следните мерки и посоки:

1. *Мерки за подобряване на туристическата инфраструктура* – осигуряване на достъпност до местните туристически обекти, извършване на дейности по реставрация, изграждане на заслони, беседки, пейки, поставянето на указателни табели, подобряване на пътната инфраструктура и др.

2. *Мерки за повишаване на икономическата активност на местното население* – те трябва да бъдат насочени към привличане на нови инвестиции и стимулиране на местното население да участва в сектора на туризма. Предприетите мерки ще бъдат определени както на базата на извършения анализ на текущото състояние, така и на изготвения анализ с добри европейски практики и опита на общината.

3. *Мерки за повишаване на капацитета на човешките ресурси:*

– Осигуряване на обучения и форуми (основно за местните доставчици на туристически услуги като хотелиери, ресторантьори и производители на туристически продукти). Препоръчително е в териториите около туристическите обекти да се проведат анкети или интервюта, с които да се установят местните нагласи по отношение на развитието на туристическия сектор.

– Подготовка и отпечатване на печатни материали (като приложение може да се направят примерни наръчници, дигляни, които да бъдат достъпни за местното население). По този начин се цели по-

вишаване на познанията на хората в областта на туризма, предлагането на туристически продукти и създаването на собствен бизнес.

– Примерна програма за маркетингова кампания (като приложение), чрез която да се достигнат местните жители и да бъдат убедени в ползата от развитието на туризма за подобряване на социално-икономическото състояние в общините.

Стъпка 6: Изготвяне на маркетингов комуникационен план за рекламиране на туристическата дестинация.

Разработеният примерен план ще цели опазване, инициране, документирание, оценка и развитие на основни и второстепенни елементи, съставляващи туристическия продукт на общините. Предвид състоянието на туризма в общините е необходимо маркетинговият план да бъде ориентиран в две посоки:

Към населението от региона или туристи, които вече са избрали региона за почивка – за популяризиране на общината като туристическа дестинация на местно ниво и за привличането на туристите в региона към туристически възможности в общините. За тази целева група може да се изготвят брошури и диплянки с възможностите за посещение на туристически обекти, които да бъдат разпространени в хотелите и местата за настаняване в региона.

Към потенциалните нови посетители – използването на маркетингови инструменти за привличането на повече външни туристи. Тук могат да се използват стандартните инструменти като създаване и разпространение на информационни брошури и дискове, създаване на туристически интернет портал и др. Важно е предвиждането на реклама в участието в национални и международни туристически изложения, както и интернет рекламата.

Стъпка 7: Изпълнение и приложимост на предложената стратегия за развитие на туризма и изготвения маркетингов план.

Препоръчва се изпълнението на отделните мерки да протича паралелно, а не последователно, тъй като по този начин се осигурява по-лесното интегриране на отделните елементи в изпълнението на цялостната политика на общината в сферата на туризма.

Раздел пети

Специфични изисквания към дипломните работи на теми от управлението на предприятия от горското стопанство и горската промишленост

Организацията и управлението на предприятията в сферата на горското стопанство и горската промишленост имат специфични особености, които до голяма степен оказват влияние върху тематиката, структурата и изискванията при разработване на дипломни работи от студентите в специалност „Стопанско управление“.

Тематиката на дипломните работи, предлагани за разработване от дипломантите, най-общо може да бъде свързана с проучване и анализ на стопанската дейност, финансов анализ, икономическа оценка на ресурси, маркетингови проучвания, маркетингови планове и стратегии, бизнес планиране и иновации в конкретни предприятия, обекти или райони на страната, комплексно и дълбочинно използване на ресурсите, многофункционално стопанисване и ползване на горите, устойчиво развитие и опазване на околната среда, акцент върху водоохранната, рекреационната и други екологични функции на горите, използване на отпадъците за добив на енергия, стимулиране на предприемачеството и иновациите в горското стопанство и горската промишленост. Необходимо е да се наблегне на икономическия и на управленския аспект на разработките, а не на технологичния.

Дипломните работи трябва да имат характер на научно-приложни разработки, насочени към разрешаване на актуални и значими за стопанската практика проблеми. Предлаганите в тях решения трябва да допринасят за постигане на по-висока ефективност при стопанисването на горите, ползването и преработката на дървесина и недървесни горски продукти, производството и продажбата на мебели, както и за подобряване на цялостната дейност на конкретните предприятия.

При дипломните работи за горско стопанство е препоръчително да се извършат собствени проучвания в конкретните предприятия, свързани с особеностите на различните обекти, използваната техника и технологии, структурата на управление, отчетната и счетоводната документация на стопанството.

При дипломни работи за горска промишленост да се обърне внимание на необходимостта от представителност на използваните при проучванията извадки от предприятия или да се използват типични,

големи предприятия, които доминират на пазара и имат добре развита управленска структура – включително специалисти по бизнес-планиране, маркетинг, управление на човешките ресурси и квалифицирани кадри за изпълнение на дейността.

Обект на дипломната работа може да бъде конкретно предприятие, поделение, фирма, горски територии, вид гори, обект или район на страната.

Предмет на изследването може да бъде анализът и оценката на стопанисването на горите, ползването и продажбата на дървесина или недървесни горски продукти в обекта на изследването за определен период, производството и продажбата на мебели, иновациите, маркетинговите проучвания, плановете и стратегиите в сферата на горското стопанство и горската промишленост, разработването на бизнес план за конкретно предприятие или обект.

Разработването на дипломната работа с тема в областта на управлението на предприятията от горското стопанство или горската промишленост може условно да се раздели на три етапа: литературен преглед, събиране и обработка на информация (данни) и написване на дипломната работа¹. Това е общоприет подход, но в сферата на горското стопанство и на горската промишленост съществуват следните специфични особености:

Първата глава може да бъде свързана с характеристика на природните и икономическите условия в обекта на изследването, както и на факторите, които влияят върху тях. Тук изпъква необходимостта от кратка характеристика на предмета на изследване – природогеографски и лесовъдски особености, което да включва:

1. Физико-географска характеристика (местонахождение и граници, географско положение, релеф, хидроложки условия, геоложки строеж и петрографски състав, климатична характеристика, почви и почвени условия, ерозия, растителност и горскорастително райониране, фауна, типове месторастения – горски и дивечови, характеристика на горската територия).

2. Икономически условия (роля и значение на горите в обекта на изследване, горски ресурси, собственост на горите, стопанисване на горите, стопанисване на дивеча, социално-икономически условия и фактори).

В случай, че в първа глава се представи посоченият по-горе литературен обзор, характеристиката на обекта на изследване и използ-

¹ Палигоров, И., Петков, А., Михова-Кечева, К., Драгозова, П., Иванова, Д., Кичуков, Е., Георгиева, Д. (2000) *Ръководство за разработване и защита на дипломна работа*. София: Изд. къща при ЛТУ, стр. 16.

ваната методика за проучване и анализ се представят във втора глава на дипломната работа. В тази част от дипломната работа трябва подробно да се посочат и източниците на информация, различни от собствените изследвания на дипломанта в конкретния обект, като например: НСИ, сайтовете на Изпълнителната агенция по горите, Лесотехническият университет, Института за гората към БАН, Браншовата камара на дървообработващата и мебелната промишленост, БУЛПРОФОР и др. специализирани сайтове и издания от страната и чужбина. Необходимо е да се посочи каква числова информация или научни изследвания са ползвани за решаване на основните задачи на изследването. Така например при теми, свързани с анализа на дърводобивната дейност или ползването на дървесина в горскостопанските предприятия може да се ползва сайта www.system.iag.bg, от който може да се набере подробна и изчерпателна информация за ползването на дървесина по различни процедури и за различни периоди в отделните предприятия.

Във втора глава на дипломната работа в определени случаи може да се коментира и анализира съществуващата нормативна база по разглежданите въпроси. Така например при разработването на теми, свързани с анализ на конкретни дейности в рамките на предприятието (дърводобив, дървопроизводствена дейност, ползване и продажба на дървесина, производство и продажба на мебели и т.н.) и оценка на гори трябва да проличи доброто познаване от страна на дипломанта на различните нормативни изисквания за извършваните дейности и стандартите за произвежданата продукция, заложен в закони, правилници и наредби, както и общоприети методики и стандарти за определяне на цените и качеството на произвежданата продукция. Това са например: Закона за горите, Закона за лова и опазване на дивеча, Наредба за условията и реда за възлагане изпълнението на дейности в горските територии – държавна и общинска собственост, и за ползването на дървесина и недървесни горски продукти, стандарти като БДС, ISO, EN и други нормативни и справочни документи. Тук е необходимо дипломантът да покаже задълбочено познаване и на специфични методики: за оценка на гори например в горското стопанство, за установяване на броя на полезния дивеч в ловното стопанство, за технологиите на отглеждане в рибното стопанство, международен опит и други специфични изисквания според конкретната тема на дипломната работа.

В трета глава, а в определени случаи при анализ на повече дейности и в четвърта глава, обикновено се представят резултатите от направените анализи и оценки. Те трябва да са представително онагледени в аналитични таблици и фигури (графики и диаграми), на чие-

то оформяне и представяне в настоящото пособие са посветени специални части.

Анализите трябва да са систематизирани, пълни, подробни, задълбочени и коректни. Данните и получените резултати трябва да са вярно интерпретирани и да водят до логически изводи за наблюдаваните тенденции в производствената дейност и възможностите за нейното подобряване, с цел повишаване на ефективността на конкретната дейност, производство или предприятие.

На базата на резултатите от направените анализи и оценки в заключението на дипломната работа се дават изводи и препоръки, които трябва да водят до съществени ползи за стопанската практика в областта на горското стопанство и горската промишленост. От дипломанта не се очаква да направи научен принос или рационализация, но е желателно да умее да интерпретира и адаптира полезен опит към конкретни условия и това да води до осезаеми ползи в икономически, организационен, социален или друг аспект.

Раздел шести

Изисквания при оформлението на таблици, фигури и формули

В дипломните работи с цел илюстриране на данни, информация и обобщения се използват таблици, фигури, а в някои – и формули. Представянето им трябва да бъде систематизирано и уеднаквено.

1. Таблици

Таблицата е графична форма, в която информацията, изразена в цифри и понятия, е разположена в мрежова структура от редове и колони, които са логически свързани и съпоставени.

Елементите на таблицата са:

- формални: заглавие, заглавен ред, челна колона, клетки;
- логически: обект и предмет.

Таблиците биват: числови, нечислови, първични, производни, статични, динамични, балансови, описателни, аналитични, прости, групови, комбинирани и др.

Чрез таблица може да се представят: информация от наблюдение; информация в подходящ вид за осъществяване на анализ; резултатите от групировка; резултати от изчисления; резултати от анализ и др.

Броят на таблиците е решение на автора и зависи от спецификата на проблема. Те трябва да спомагат за постигането на целта на дипломната работа. Информацията от всички тях да бъде интерпретирана. Препоръчително е:

- цифровият материал, поместен в дипломната работа, да бъде във вид на таблици;
- в дипломната работа да бъдат включвани повече аналитични таблици, отколкото описателни;
- аналитичните и производните таблици да бъдат част от основния текст на дипломната работа, а описателните и първичните таблици – от приложенията;
- да няма представяне на една и съща информация едновременно чрез таблица и чрез фигура (таблица се избира, когато е необходимо да не се губи ценността (точността) на информацията, фигура се избира за представяне на тенденция, зависимост и т.н.);
- при едновременно представяне на информация в табличен и графичен вид, по-малко показателният и значимият за постигането на целта на дипломната работа и доказването на тезата да бъде представен в приложенията на дипломната работа.

Различните автори имат различно виждане за оформянето на таблиците. Това е решение на автора и зависи от спецификата на представената информация в нея, но той трябва да се съобразява със следните изисквания:

- мястото на таблицата може да бъде като част от основния текст на дипломната работа или като приложение;

- таблицата трябва да е разположена веднага (близко, на следващата страница, за да не се разделя) след абзаца, в който за първи път се цитира;

- таблицата може да бъде включена в отделен списък (съдържание) на таблиците в дипломната работа;

- таблицата трябва да има номер;

- номерът на таблицата се изписва с арабски цифри;

- номерацията на таблицата трябва да бъде последователна и да започва от 1;

- таблицата трябва да има заглавие;

- заглавието на таблицата трябва да е ясно, точно и конкретно и да отговаря на съдържанието на таблицата;

- заглавието и номерът на таблицата се изписват на един ред над нея;

- заглавието и номерът на таблицата и самата таблица трябва да са на една и съща страница;

- отделните части на една разделена таблица трябва да имат заглавен ред (челна колона);

- отделните части на една разделена таблица трябва да имат и пояснение, че са продължения;

- за числовите таблици трябва да бъде посочена мерната единица, изписана съобразно Международната система измерителни единици (SI) и съобразно принципите и правилата на българския правопис;

- ако мерната единица е една за цялата таблица, то тя се изписва в заглавието, ако мерните единици са няколко, то те се изписват на отделен ред или в отделна колона;

- дизайнът (шрифт, големина на символите, цвят и т.н.) на таблицата трябва да е подходящ за нейното лесно възприемане;

- точността след десетичната запетая на информацията, представена в една и съща мерна единица и по един и същи признак, трябва да е една и съща;

- празните клетки в таблицата трябва да имат означения;

- използваните в таблицата означения и съкращения се уточняват с легенда, поместена под таблицата;

- източникът на информация се цитира под таблицата, не се посочва, когато данните са от собствено проучване;
- таблицата трябва да е цитирана в текста на дипломната работа;
- информацията в таблицата трябва да подпомага за изпълнението на целта на дипломната работа и доказването на научната теза;
- информацията в таблиците трябва да е коректна (вярна).

Фиг. 3.1. Разположение на задължителните елементи на една таблица

В заключение таблицата трябва да е представена по начин, позволяващ на читателя да възприеме лесно, бързо и напълно съдържанието в нея, без да е необходимо да търси обяснение за нея в текста и да е наясно с източника на информацията.

2. Фигури

Фигурата е графична форма, в която информацията, изразена в понятия, символи, точки, съвкупност от точки, цвят и т.н. е разположена пространствено и е логически свързана и съпоставена със скали, мащаб, условни означения и други.

Елементите¹ на фигурата са: заглавие, скала, мащаб, графичен образ и легенда.

Фигурите биват: диаграма (стълбовидна, лентова, плоскостна, 3D, линейна, точкова, радиална и др.), картограма, картодиаграма, схема, чертеж, скица, снимка и др. Фигурите се използват за представяне на: информация от наблюдение; информация в подходящ вид за осъществяване на анализ; резултатите от групировка; резултати от изчисления; резултати от анализ; обща идея; тенденция; зависимост и др.

¹ По-подробно виж: Стоенчев, Н. (2013) *Статистика*. София: Изд. къща при ЛТУ, стр. 65.

Решение на автора е по какъв начин да представи наличната информация с фигура или в табличен вид. Трябва да се има предвид, че фигурите не винаги позволяват информацията да се представи в детайли, така както това става чрез таблица. Читателят по-трудно може да определи с точност цифровата информация от фигурата, но пък много по-лесно се добива обща представа за нея. Препоръчително е:

- да няма едновременно представяне с фигура и в таблица на една и съща информация;

- фигурите да бъдат представени в основния текст на дипломната работа, а таблиците – като приложение;

- подобните фигури, разположени една до друга, да имат един номер и едно наименование, да се поясняват с номерация на фигурата с „а“, „б“, „в“ и т.н. и чрез пояснения (легенда) в наименованието на фигурата; препоръчително е да се използват и еднакви цветове за еднакви показатели.

Оформянето на фигурите е подобно на оформянето на таблиците и се решава от автора в зависимост от спецификата на представяната информация. То трябва да отговаря на следните изисквания

мястото на фигурата може да бъде като част от основния текст на дипломната работа или като приложение;

- фигурата трябва да е разположена веднага (близо, на следващата страница, за да няма празно място на листа) след абзаца, в който за първи път се цитира;

- фигурата трябва да има номер;

- номерът на фигурата се изписва с арабски цифри;

- номерацията на фигурите е последователна и започва от 1;

- фигурата трябва да има заглавие;

- заглавието на фигурата трябва да е ясно, точно и конкретно и да отговаря на съдържанието на фигурата;

- заглавието и номерът на фигурата се изписват под нея;

- заглавието и номерът на фигурата и самата фигура трябва да са на една и съща страница;

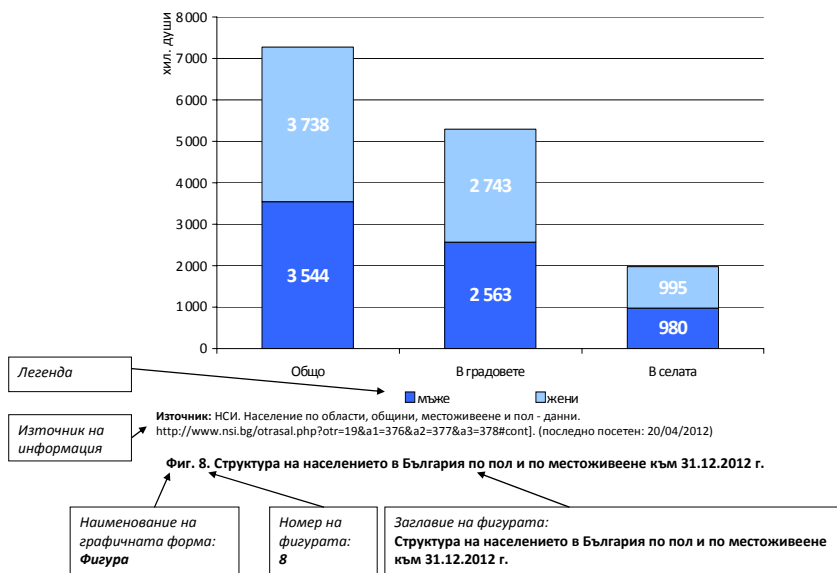
- подобните фигури, разположени една до друга, трябва да имат едно общо заглавие и пояснение с подточки (а, б, в и т.н.);

- координатните оси трябва да имат означения (наименования) и мерната единица трябва да е изписана съобразно Международната система измерителни единици (SI) и съобразно принципите и правилата на българския правопис;

- по оста x се нанасят стойностите на независимата променлива;

- графичният образ трябва да е подходящ за представената информация;

- дизайнът (големина на графичния образ, шрифт, големина на символите, цвят и т.н.), както и скалата за представяне на графичното изображение и мащабът трябва да спомагат за нейното лесно възприемане;
- източникът на информация се цитира под фигурата, като не се посочва източник, ако фигурата е резултат на собствено проучване;
- легендата на използваните означения и съкращения се помества под фигурата;
- информацията във фигурата трябва да подпомага изпълнението на целта на дипломната работа и доказването на научната теза;
- информацията във фигурата трябва да е коректна (вярна).

Фиг. 3.2. Разположение на задължителните елементи на една фигура

В заключение фигурата трябва да е представена по начин, който позволява на читателя да възприеме лесно, бързо и напълно съдържанието в нея, без да е необходимо да търси обяснение за нея в текста и да е наясно с източника на информацията.

3. Формули

Формула е изразено чрез понятия, условни знаци, математически действия, математически функции и други отношение (зависимост)

между резултата и факторите. Елементите на формулата са графичен образ и легенда. Формулите биват: математически и химически.

Формулите се използват за представяне на отношението (зависимостта) между факторни и резултативни величини и за определяне (изчисляване) на зависимостта между факторни и резултативни величини.

Решение на автора е по какъв начин да представи зависимостта във формулата чрез понятия или чрез условни означения. Препоръчително е:

- формулите да бъдат изписвани чрез използването на вградени приложения в софтуера за текстообработка или да се използва специализиран за целта софтуер;

- с предимство да се използват приетите в съответната сфера на науката международни и национални условни означения.

Оформянето на формулите се решава от автора в зависимост от спецификата на представяната информация, но трябва да отговаря на следните изисквания:

- формулата се разполага на нов ред, веднага след мястото, на което за първи път се цитира;

- формулата трябва да има номер;

- номерът на формулата се изписва с арабски цифри;

- номерацията на формулите е последователна и започва от 1;

- номерът на формулата се разполага отдясно на нея;

- във формулата трябва да е посочена мерната единица, изписана съобразно Международната система измерителни единици (SI) и съобразно принципите и правилата на българския правопис;

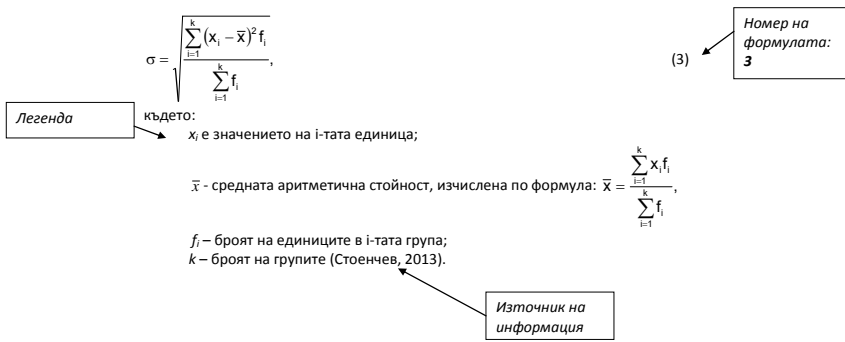
- дизайнът (шрифт, големина на символите, цвят и т.н.) трябва да позволява по-лесно нейното възприемане;

- използваните означения във формулата се поясняват под формулата;

- представени вече формули и означения, които показват резултат от приложението на друга формула, се поясняват с препратки към тях;

- формулата трябва да е изписана коректно с използването на специализиран редактор за формули;

- формулата трябва да е приложена коректно на практика в дипломната работа.

Фиг. 3.3. Разположение на задължителните елементи на една формула

В заключение формулата трябва да е представена по начин, позволяващ на читателя да я възприеме лесно, бързо и напълно и да я ползва (приложи) при анализ на посочените в разработката данни или на аналогични такива.

Използването на таблици, фигури и формули прави разработката аргументирана, удобна за възприемане и ефективна, но тези предимства ще бъдат факт само ако са спазени всички описани по-горе изисквания.

Раздел седми

Език, стил и правопис на дипломната работа

Стилистиката е дял от езикознанието, който се занимава с изучаване на характерните черти и способности на писмения и говоримия език. Теоретичната стилистика посочва при какви обстоятелства в езиковата действителност говорещите или пишещите предпочитат едни или други думи, изрази, изразни средства, а практическата стилистика дава препоръки кога какви изрази могат да се използват и с каква цел.

При изготвянето на дипломна работа се използва обособения от езиковедите научен стил. Основна негова характеристика е безличната форма. Той е лишен от субективни и емоционални оценки. Отличителните му белези са обобщеност, логичност, точност, еднозначност, аргументираност и обективност.

Според установената традиция, при представяне на гледната точка на автора не е прието да се използват местоименията от първо лице единствено и множествено число „аз” и „ние”, а е препоръчително те да се заменят с неопределени лични изречения от типа „за решаването на подобен тип казус се подхожда от различни гледни точки” или „преодоляването на посочения проблем може да се осъществи като”. Този похват позволява на дипломанта да изрази уважение към постиженията на учените преди него.

Изложението на дипломната работа, което е подчинено на научния стил, не предполага употребата на епитети, метафори и други подобни на тях изразни средства. Препоръчвано граматическо време е сегашно историческо. Използваните думи, понятия и термини трябва да са подбрани максимално точно и коректно, така че да осигурят еднозначно възприемане на съдържанието. Основна роля играят специализираните термини. Те се използват в точното си значение и на съответното място, като се избягва смесване на терминология от различни науки. Допустимо е използване на устойчиви фразеологични изрази, превърнали се в термини като например „маркетингово проучване”, „пазарна икономика” и други.

За преход от една мисъл друга е приемливо да се използват общоприетите шаблонни изрази като „преди да преминем към...”, „да се обърнем към...”, „да разгледаме”, „да се спрем на...”, „разглеждайки да преминем към...”, „необходимо е да се разгледа...”. За улеснение, при обобщаване на представените в текста факти е удачна употребата на словосъчетания като „и така”, „по такъв начин”, „в заключение може да се отбележи”, „всичко казано (това) позволява да се направи

изводът”, „обобщавайки” и „следва да се каже”. Този подход не претендира за оригиналност на изказа, но е стилистично приемлив и необходим в изложението на дипломната работа.

При конструиране на текста се съблюдават логичната цялостност, последователност и свързаност на неговите отделни части (увод, изложение, заключение). Общоприета е употребата на сложни изречения, за които е характерна разклонена синтактична структура с изобилие от връзки и съюзи. Те обаче не трябва да са в противоречие с изискването за краткост, точност и яснота за изказа. Сложно изречение не означава прекалено дълго и тромаво изречение, което е трудно за възприемане при еднократен прочит. Друго изискване е да се избягва употребата на паразитни думи, изрази, които нямат смислов характер, излишни повторения и чуждици, които имат свой еквивалент в българския език.

Задължително условие е текстът на дипломната работа да съответства на нормите и изискванията на съвременния български книжовен език.

Най-често допусканите от дипломантите грешки са:

- неправилно използване на пълен и непълен член;
- неправилна пунктуация;
- липса на съгласуване на съставните части на изречението по род, число и време.

Ето по-важните правописни правила, с които трябва да се съобразяват дипломантите при написването на дипломните работи и съпътстващите я административни документи:

Променливо я. Променливото я се изговаря и се пише като я, ако е под ударение и се намира пред твърда сричка (сричката е твърда, ако след съгласна следва а, о, у, ъ) или в края на думата.

Членуване. Пълната членна форма се използва, когато съществителното или прилагателното име в м.р. ед.ч. е подлог или сказуемно определение в изречението и може да се замества с личното местоимение той. Кратката членна форма се употребява, ако името не изпълнява роля на подлог.

Главни и малки букви. Писането на главни и на малки букви зависи от синтактични, морфологични и стилистични особености. Синтактичните особености определят писането на главна буква в началото на изречението, при разграничаване на пряка от непряка реч, при отделяне на обръщение и писането му на нов ред (напр. Уважаеми господин Директор). Подзаглавие, сочецо вида на текста също се пише с главна буква. Професии, звания и титли, предхождащи имена, се пишат с главна буква, ако са използвани извън текст – Проф. Мирослав Янакиев; Д-р Иван Петров. С главна буква се пишат личните и

притежателните местоимения във 2 л. мн. ч. при кореспонденция за изразяване на учтивост и уважение (Вас, Вие, Вашите). Титли също се пишат с главна буква при обръщение без името (Г-н Професор, Г-н Ректор).

Слято, полуслято и разделно писане. В книжовния български език разделено се пишат съставните думи и синтактичните съчетания, а слято или полуслято се пишат сложните думи.

Сложните думи са образувани от две или повече основи, като едната пази граматическите си особености; със или без съединителна гласна; имат едно главно ударение. Напр. сладолед, ветропоказател, бизнесцентър. Слято се пишат сложни думи, в които има главна и подчинена основа: юрисконсулт, офистехника, пресконференция, рокмузикант. Съставните думи включват относително самостоятелни елементи, които запазват граматическите си особености, може да се членуват поотделно: кандидат-студент (-ът).

Пунктуация. Използването на пунктуационните знаци в българския език най-често се определя от строежа на изречението, от интонационните му особености и др.

Употреба на запетая. Запетаята служи синтактично-интонационно да се разграничават в изречението еднородни части, вметнати думи и изрази, обособени части, както и прости изречения в състава на сложното изречение.

Правописът, езикът и стилът на дипломната работа са важна част от общата компетентност на дипломантите и са предмет на оценяването от Държавната изпитна комисия.

Раздел осми

Основни изисквания към презентацията на дипломната работа при защита

Дипломната работа се защитава с презентация пред Държавна изпитна комисия, назначена със заповед на ректора на ЛТУ. Презентацията е изключително важен етап от защитата на дипломната работа. Усилията по разработването на труда ще бъдат оценени от комисията по достойнство, ако представянето му отговаря на редица важни изисквания. В случай, че те не бъдат спазени, съществува реален риск студентът да компрометира работата си и да пропусне възможността да се представи по най-добрия начин.

Целта на презентацията е да визуализира най-важните компоненти от разработката по кратък, ясен, естетично издържан и разбираем начин. Тя трябва да бъде ясно четима, да задържа вниманието и да онагледява и илюстрира цялостната разработка. Най-добре е да се спазват стандартите на Майкрософт за слайдове в Power point, към които се придържат най-добрите презентатори в света.

Най-важните формални изисквания към презентацията, които трябва да се спазват, са следните:

- броят на слайдовете да не надвишава петнадесет;
- да се подбере сполучливо съчетание между тъмен фон и светли букви или обратно;
- да се използват изчистени шрифтове без украшения и детайли (подходящи са Arial, Tahoma, Tunga, Corbel);
- ограничено да се използват падащи и въртящи редове и думи (анимация);
- да се включват приблизително осем реда на страница и четири думи на ред и да не се претоварват слайдовете с информация;
- на един слайд да се илюстрират максимум три теми;
- да се използват графики вместо таблици, където е възможно;
- да се използва позоваване (с много ситен шрифт), където е необходимо;
- да се номерират слайдовете, за да се улесни обсъждането на презентацията и отговорите на въпросите;
- да се използват ключови думи и в никакъв случай повествователен текст;
- да не се използват подчертавания на текст, тъй като се затруднява изчитането му;
- да не се използват повече от два шрифта на слайд, по-добре е да се разграничават текстовете с **bold** или *italic*;

– първият слайд трябва да включва име на университета, факултет, тема на дипломната работа, име на дипломант и научен ръководител, място на защита и дата.

От съдържателна гледна точка презентацията трябва да отразява най-важните елементи от разработката:

- актуалност на темата;
- цели и задачи;
- предмет и обект;
- използвани методи;
- проведени изследвания – описание и изтъкване на приноса на автора;
- резултати, анализи и обобщения и препоръки.

В процеса на представянето най-често се допускат **следните формални грешки**:

- на екран се показват слайдове, претоварени с текстове, извлечени директно от текстов файл;
- не се спазват изискванията за брой думи на ред и брой редове в един слайд;
- използва се анимация и звукови ефекти, които са неподходящи за случая;
- използват се шрифтове с малък размер, неподходящи (с детайли, трудно четими);
- използват се много шрифтове в един слайд;
- текстовете се подчертават;
- слайдовете се претоварват с илюстрации;
- подбират се неподходящи и нечетими съчетания от цветове за шрифт и за основа;
- логическата подредба на съдържанието е нарушена;
- липсва важна информация, а се представя маловажна;
- броят на слайдовете не съответства на изискванията;
- студентът чете слайдовете, а не ги коментира, което е недопустимо при презентация.

Често се допускат и следните **съдържателни грешки**:

- не се изтъква значението и актуалността на работата и проблема, който решава;
- необосновано голямо внимание, респективно най-голям брой слайдове се посвещават на въведението и описанието на обекта на изследване;
- не се представя кратко и ясно самото изследване с неговите количествени параметри;
- не се обръща достатъчно внимание на приноса на дипломанта;

– не се представят обосновано и ясно резултатите, изводите и препоръките, които са най-важните постижения на автора.

На презентацията на дипломната работа следва да се отдели сериозно внимание. Тя трябва да се подготви, да се представи на научния ръководител, да се отчетат неговите препоръки и да се нанесат необходимите корекции преди защитата. Необходимо е и студентът да упражни сам или пред близки хора представянето на труда си. Практиката показва, че много често стойностни, задълбочени и полезни разработки не получават висока оценка на защитата поради недооценяване на представянето и липса на презентационни умения¹.

¹ По-подробно за успешната презентация може да се използва публикацията Презентационни умения на Е. Вачкова в сайта www.ibset.eu.

Раздел девети

Организация на защитата

В процеса на обучение студентите разработват и защитават редица курсови работи, чието представяне е свързано с презентация и дискусия. Дипломната работа обаче за повечето от тях се явява първото цялостно, самостоятелно, задълбочено проучване по значим проблем с научно-приложен характер. Съществено предимство за успешно справяне с тази задача имат онези студенти, които вече са участвали в екип със своите преподаватели при разработването на научни проекти и са изнасяли доклади на конференции. Въпреки това във всички случаи явяването на дипломна защита се нуждае от специална подготовка – предварително запознаване с регламента и пробна презентация.

Пробната презентация е препоръчително да се направи в присъствието на научния ръководител и на колеги, което да създаде обстановка близка до тази на реалната защита.

Регламентът за провеждане на защита на дипломна работа включва следните основни елементи:

- дипломантът представя основни моменти от изследването и постигнатите резултати (презентация, подготвена с помощта на Power point);

- рецензентът представя своята рецензия;

- членовете на Държавната изпитна комисия и присъстващите в залата гости имат право да задават въпроси;

- дипломантът отговаря на въпросите от рецензията и на въпросите, зададени от комисията и от гостите;

- председателят на Комисията обявява дипломната защита за приключила.

След приключването на всички дипломни защиты Държавната изпитна комисия заседава за уточняване на оценките и председателят обявява резултатите публично. Оценките са по шестобалната система с точност до 0,25.

При формирането на оценките се вземат под внимание:

А) Оценката, дадена от рецензента.

Б) Оформлението на дипломната работа по преценка на членовете на комисията.

В) Представянето на резултатите от изследването и отговорите на въпросите.

Успешното провеждане на сесиите по защита на дипломните работи е важно условие за удовлетвореността от съвместните усилия на преподаватели, студенти и администрация.

Раздел десети

Структура на рецензията и оценяване

Критерии за оценка на структурата и съдържанието на дипломната работа. В много от университетите в Европа и по света се използва стандартна форма за рецензиране и оценяване на дипломните работи. Така се предоставят единни критерии, от които да се ръководят както рецензентите, научните ръководители и членовете на изпитната комисия, така и дипломантите. Прилагането на унифициран подход улеснява обосноваването на оценката, осигурява нейната обективност и прави дипломните работи съпоставими. Освен това, наличието на стандарт дава възможност оформянето на общата оценка да бъде максимално съобразено с оценката на рецензента, доколкото последният е обстойно запознат с разработката.

Във факултет „Стопанско управление“ при ЛТУ съществуват традиции и добри практики за оценка на резултатите от работата на студентите, приложими при полагане на писмени и устни изпити, при оценяване на есета, реферати и курсови задачи. Тяхното описване и познаване дава възможност на студентите адекватно да преценят нивото на своите знания и умения и да се ориентират при подготовката на заключителния етап от следването – дипломната работа.

Критериите за оценяване от страна на рецензента и членовете на Държавната изпитна комисия те са представени по-долу:

Степен на разпознаване, разбиране и интерпретация на проблема. Предполага ясно разграничаване на проблема и очертаване на границите на предмета.

Ниво на употреба и владееене на понятийния инструментариум, чрез който се формулира позиция и се излага аргументацията в нейна подкрепа. Показва степента на теоретичната и практическа подготовка на дипломанта.

Анализ на използваните източници. Предполага задълбочено познаване на значимите научни разработки по избраната тема. Разкрива критичен подход към усвоените знания.

Степен на познаване и прилагане на методите, релевантни на изследвания проблем. Предполага умение за подбор на адекватна методика, но допуска и дори предполага помощта на научния ръководител в този избор.

Разнище на владееене и използване на аргументацията. Предполага спазване на изискването за логическа последователност в изложението. Разкрива умение за аналитично мислене. Явява се важен критерий за обосноваването на собствената позиция.

Степен на оригиналност. Предполага синтез на знания и умения. Разкрива степента на компетентност в изследваната област: разбираше за същността на проблема, анализ на възможните управленски решения с оглед техните дългосрочни последствия и представяне на аргументирано предложение за практиката.

Грамматическа правилност и стилистично съвършенство. Разкрива езиковата култура на дипломанта. Явява се важен индикатор за неговите управленски способности.

Оценяване на дипломната работа в процедура на защита. За да се осигури по-голяма прецизност и диференциация при оценяването, по време на дипломната защита може да се използва точкова система. В зависимост от това, доколко са постигнати поставените цели и задачи, и от начина на представяне на дипломната работа, оценяването варира в диапазон от 0 до 100 точки.

В диапазона от 100 до 90 точки. Проблемът е осмислен и интерпретиран задълбочено и последователно. Предлагат се различни гледни точки към него. Демонстрирана е висока аналитична и понятийна култура. Показани са междупредметни връзки. Формулирана е ясна, оригинална и обоснована теза. Личи висока езикова култура. Работата е отлично технически оформена, придружена с необходимите таблици и диаграми.

От 89 до 80 точки. Разработката съдържа по-голямата част от изискваната информация, разработена е акуратно, препратките съответстват на използваните източници. Дипломантът демонстрира разбиране на предмета и е направил успешен опит да го интерпретира в по-широк контекст. Представени са оригинални идеи, основани на точен анализ и критика. Дипломантът умее да разграничи предмета на изследване. Литературата е добросъвестно проучена и анализирана. Ясно са разграничени подходите при изследване на проблема. Работата е много добра от гледна точка на структурата и техническото оформление. В езиково отношение е много добре изпълнена, без граматични и стилистични грешки.

От 79 до 70 точки. Разработката притежава изброените по-горе качества, но някои от компонентите са представени по-малко задълбочено. Например наличието на пропуски в подбора на източници или в логическата последователност на аргументацията води до отнемане на точки.

От 69 до 60 точки. Темата е разработена добре; разбрани са ключовите аспекти на проблема. Изследването е основано на подходящи източници. Ползваната литература е цитирана точно, препратките са коректни. Работата е добре структурирана и оформена, придружена е

с таблици, диаграми и др. В езиково и стилово отношение е много добра.

От 59 до 50 точки. Темата е представена само в основни линии, използвани са някои изследвания с помощта на интернет текстове. Справките и позоваванията са коректни, но ограничени. Методиката не е изчерпателно обяснена, предлагат се общи разсъждения с наличие на понятиен апарат, проявява се лична позиция, но не е добре аргументирана. Изискванията за езикова и стилова коректност са спазени.

От 49 до 40 точки. Работата е незадоволителна. Темата е представена повърхностно. По обем и структура не съответства на изискванията. Не са очертани ясно границите на проблема, не е изяснена връзката между въпросите, които той поражда. Направеният опит за анализ е непълен и аргументацията за изводите е недостатъчна. Налични са сериозни проблеми по отношение на езика и стила.

От 39 до 0 точки. Отсъства сериозен опит за анализ – проблемът не е ясно дефиниран, методите и средствата за неговото изясняване са недостатъчно разбрани, понятийният инструментариум е неясен и непоследователно представен; отсъстват собствени разсъждения; ползваните източници са малко или некоректно цитирани. Налични са езикови и стилистични грешки. Работата не се допуска до дипломна защита.

Общата оценка на дипломната работа в процедура на защита се изчислява като средна аритметична величина, като се сумират точките на всички участници в комисията и сумата се раздели на техния брой. Полученият среден брой точки се трансформира в оценка по шестобалната система като се използва системата, представена в табл. 10.1 и се закръглява с точност до 0,25.

Табл. 10.1. Система за превръщане на брой точки в цифрова оценка по шестобалната система

Брой точки	Оценка
100 – 90	отличен 5,75 – 6,00
89 – 80	отличен 5,50
79 – 70	мн. добър 5,25 – 5,49
69 – 60	мн. добър 4,50 – 5,00
59 – 50	добър 3,50 – 4,00
49 – 40	среден 3 – 3,49

Начинът за определяне на съответствието между цифровите стойности на оценките от Националната система за оценяване и буквените оценъчни степени съгласно изискванията за натрупване и трансфер на кредити е даден в чл. 67 т. 3 от Правилника за дейността на ЛТУ.

Оценяване на основните структурни компоненти на дипломната работа. С цел да се подпомогне работата на рецензентите, в Приложение 3 се предлага примерен модел на рецензията, в който е предвидено отделно оценяване по основни критерии за качеството на дипломната работа. Така става възможен еднакъв подход при всички рецензенти и се свежда до минимум обемът на рецензията. Моделът може да бъде използван и от членовете на Държавната изпитна комисия, за да се облекчи и ускори тяхната работа и да се постигне по-голяма съгласуваност при оформяне на оценката.

Коефициентите на тежест са, както следва:

- литературен обзор, източници и цитирани – 0,3;
- обосновка на целите на изследването и избор на методи – 0,1;
- количество използвана информация, анализ, изводи и препоръки – 0,4;
- структура на работата, качество на представянето (таблицы, графики и др.), език и стил – 0,2.

Пример за формиране на оценката на рецензента чрез отделно оценяване по основни критерии за качество с помощта на коефициенти на тежест е представен в табл. 10.2.

Табл. 10.2. Числов пример за формиране на оценката на рецензента чрез използване на коефициенти на тежест

Критерии за качество	Оценка по шестобалната система	Коефициент на тежест на критерия	Формиране на окончателната оценка по критерия
Литературен обзор, източници и цитирани	отличен 6,00	0,3	$6.0.3 = 1,8$
Обосновка на целите на изследването и избор на метод	отличен 5,50	0,1	$5,5.0,1 = 0,55$
Количество използвана информация, анализ, изводи и препоръки	добър 4,25	0,4	$4,25.0,4 = 1,7$
Структура на работата, качество на представя-	много добър 5,00	0,2	$5.0,2 = 1$

нето (таблици, графики и др.), език и стил			
Окончателна оценка на дипломната работа			1,8 + 0,5 + 1,7 + 1 = 5 много добър 5,00

И рецензентите, и членовете на Държавна изпитна комисия ценят проявата на творчество в дипломната работа. Колкото разработката е по-близко до научното изследване, толкова по-високо се оценява. Творческият подход може да се прояви например в избора на тема и/или в собствения почерк при интерпретиране на предмета на изследване, както и в начина, по който са систематизирани съществуващите възгледи по темата.

Използвана литература

1. Андрейчин, Л., Георгиев, Л., Илчев, С., Костов, Н., Леков, И., Стойков, Ст., Тодоров, Цв. (1993) *Български тълковен речник А-Я*. София: БАН.
2. Байлова-Филипова, М., Бояджиева, С., Машалова, Е., Костов, К. (1993) *Речник на чуждите думи в българския език*. София, Издателство на БАН.
3. Закон за авторското право и сродните му права (1993 и изм.)
4. Михова, К. (2010) „Авторско право, плагиатство, цитиране.” В: *Ландшафтна архитектура: Наръчник по предприемачество. Как да стартираме бизнес?* Науч. ред. К. Михова, София: Интел Ен-ранс.
5. *Официален правописен речник на българския език*, (2012) София: Просвета.
6. Палигоров, И., Петков, А., Михова-Кечева, К., Драгозова, П., Иванова, Д., Кичуков, Е., Георгиева, Д. (2000) *Ръководство за разработване и защита на дипломна работа*. София: Издателска къща при ЛТУ.
7. Стоенчев, Н. (2013) *Статистика*. София: Издателска къща при ЛТУ.
8. Тасев, Г., Брезин, В., Иванова, Д. (2009) *Как се разработва дипломна работа. Методични указания за разработване на дипломен проект (работа) за образователно-квалификационна степен „бакалавър” и „магистър”*. София: Изд. къща при ЛТУ.
9. Тасев, Г., Георгиева, Д., Ковачева, С. (2009) *Как се разработва докторска дисертация?* София: Авангард Прима.
10. Jacobs, M. (1991) *The Green Economy*, London: Pluto Press.
11. НСИ, Структурна бизнес статистика – данни www.nsi.bg/otrasal.php?otr=62
12. БДС ISO 690:2011. *Информация и документация. Ръководство за библиографски позовавания и цитиране на информационни ресурси*. http://www.bds-bg.org/bg/standard/?natstandard_document_id=57215 [юли, 2013]
13. (APA): Plagiarism. (n.d.). *Online Etymology Dictionary*. От Dictionary.com website: <http://dictionary.reference.com/browse/plagiarism> [юли, 2013]
14. *Citing Sources Within Your Paper*. <http://library.duke.edu/research/citing/within/index.html> [юли, 2013]
15. *Defining and Avoiding Plagiarism: The WPA Statement on The Best Practices* <http://www.wpacouncil.org/node/9> [юли, 2013]

16. Glossary of Research Terms
http://bcs.bedfordstmartins.com/resdoc5e/RES5e_Gloss_s1-0001.html
[юли, 2013]
17. *How to Cite Sources: Citation and Style Guides*.
<http://library.queensu.ca/help/cite-sources#acs> [юли, 2013]
18. *Referencing - The Harvard System*
http://education.exeter.ac.uk/dll/studyskills/harvard_referencing.PDF
[юли, 2013]
19. University of Exeter, Department of Lifelong Learning: Study Skills Series *Referencing - The Harvard System* [Online],
http://education.exeter.ac.uk/dll/studyskills/harvard_referencing.PDF
[юли, 2013]

Приложение 1. Образец на титулна страница

ЛЕСОТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ
Факултет „Стопанско управление”

ДИПЛОМНА РАБОТА
за придобиване на ОКС „бакалавър”/„магистър”
по специалност „Стопанско управление”/„Алтернативен туризъм”

на тема:.....

Разработил: име, презиме, фамилия, факултетен номер
Научен ръководител: акад. длъжност, научна степен, име, фамилия

София,г.

Приложение 2. Заявление за допускане до дипломна защита

/място за снимка/

ДО ДЕКАНА
НА ФСУ
ТУК

ЗАЯВЛЕНИЕ

От (трите имена).....ЕГН.....
фак. №..... в спец. „Алтернативен туризъм”/ „Стопанско управление“, **ОКС**
роден(а) вобласт.....
тел. за връзка.....
постоянно местожителство (адрес).....

Господин Декан,
Моля да бъда допуснат(а) до дипломна защита на:
ден/месец/година
Ще представя дипломна работа на тема.....
..... на: ...**ден/месец/година** в деканата
на ФСУ.
Научен ръководителтел.....
Рецензент.....
Катедра

София,20.....г. С уважение:.....

***Заявлението се депозира в деканата на ФСУ до 30.04..... г., с 3 бр. снимки и студентска книжка.**

Приложение 3. Примерен модел за структура на рецензията

РЕЦЕНЗИЯ

За дипломна работа на тема:.....

Разработена от:

Име и фамилия на студента.....

ОКС: „бакалавър”/ „магистър”

Факултет.....

Специалност.....

Научен ръководител: академична длъжност, научна степен, име и фамилия :

Рецензент: академична длъжност, научна степен, име и фамилия:.....
.....

Оценка (по шестобалната система с точност до 0,25)

Коментари: (обобщени коментари съгласно претеглените критерии)

Обосновка по отделните критерии:.....

1. Литературен обзор, източници и цитирани (оценка по шестобалната система с коефициент на тежест 0,3), кратък коментар

2. Обосновка на целите на изследването, резултати от емпиричното изследване (оценка по шестобалната система с коефициент на тежест 0,2), кратък коментар.....

3. Количество данни, анализ, изводи и препоръки (оценка по шестобалната система с коефициент на тежест 0,4), кратък коментар:

4. Структура на работата, качество на представянето (таблицы, графики и др), език и стил и други по преценка на рецензента (оценка по шестобалната система с коефициент на тежест 0,1), кратък коментар:

Въпроси към дипломанта за защитата:

Дата:.....

Подпис на рецензента:.....